

Az egyetem ma Sopron elválaszthatatlan része. A 2018/2019. tanévben volt 100 éve, hogy a selmecbányai m. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola költözni kényszerült a Felvidék cseh megszállása miatt. Az intézmény szükséghelyzete, az országos bizonytalanság és a Sopron érdekét szem előtt tartók ébersége együttesen eredményezte, hogy a főiskola itt új otthonra találhatott.

Irodalmi előzmények

A témával sokan foglalkoztak az elmúlt száz évben, de így is számos bizonytalan részlet maradt. A források több tekintetben hiányosak, a visszaemlékezések gyakran elfogultak, egymásnak ellentmondók. A legelsőnek tekinthető visszaemlékezést Popper József bányamérnök hallgató emlékei alapján jegyezte le Missuray-Krúg (másként ifj. Krúg) Lajos 1922-ben, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének felhívására.¹ Ezt az addig kiadatlan írást használta fel később Krúg *Tüzek a végeken* c. könyvének írásakor,² majd később megjelentette az eredeti írást a *Bástyánk* c. egyetemi lapban is.³ Szintén korabeli diák-visszaemlékezés Szita Dezső 1931-ben megjelent írása.⁴

Lichner József, a főiskola titkára is megörökítette naplójában a menekülés eseményeit, visszaemlékezéseit később a főiskolai iratok alapján pontosította. Személyes részvétele is papírra vetette, így írása által még közelebb érezhetjük magunkat az eseményekhez. Sajnos, a kézirat személyes része félbeszakad a soproni időszak elején.⁵ Vitális István, a főiskola ásvány-földtani tanszékének tanára aktívan részt vett az intézmény sorsát eldöntő tárgyalásokban: erről az időszakról írott naplóját unokája, Vitális György tette közzé.⁶

¹ Popper József visszaemlékezése, lejegyezte Krúg Lajos. Soproni Egyetem Központi Levéltár (a továbbiakban: SoE KL) 2.c. Soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola Rektori Hivatalának iratai 17. doboz, 691/1922.

² *Missuray-Krúg Lajos: Tüzek a végeken*. Sopron, Selmeci Társaság, 2008, 218 p. (3. változatlan kiadás. A könyv első kiadása 1930-ban jelent meg.)

³ *Krug Lajos* (összeáll.) A selmeci Főiskola menekülésének története (Popper József bnh. feljegyzései alapján). In: *Bástyánk* 3. évf. (1943) 12. sz. 2–5.

⁴ *Szita Dezső: A Felvidéket nem lehetett volna védelmezni a csehek ellen*. In: *Nemzeti Újság* 13. évf. (1931) április 5. 9–10.

⁵ *Lichner József: Az „Alma Mater” kálváriás útja Selmecbányától Sopronig, illetve szétdarabolásáig*. In: *Erdészettörténeti Közlemények* 65 (2004) 5–39. p. A napló jegyzetekkel bővített újabb kiadása jelenleg előkészületben van, Szűts István Gergely és M. Szilas Katalin gondozásának köszönhetően.

⁶ *Vitális György: Selmecbányától Sopronig – Szemelvények dr. Vitális István 1919–20. évi naplójából és szakvéleményeiből*. In: *Bányászattörténeti Közlemények* 6 (2011), 133–166.

A *Soproni Szemle* 1969-ben, az 50. évforduló alkalmából közölt a témához kapcsolódó tanulmányokat.⁷ A város főiskoláért folytatott harcáról Hiller István, egykori egyetemi könyvtári főigazgató írt részletesen, a levéltári források alapos feltárásával.⁸ Hiller írásaira több későbbi egyetemtörténeti munka is hivatkozik.⁹ A Főiskola vázlatos történetét a költözéstől a népszavazásig Szemerey Tamás foglalta össze időrendben, a Soproni Egyetem c. újság különszámában.¹⁰ Ifj. Sarkady Sándor a főiskola Ifjúsági Körének története kapcsán, valamint Tamási Miklós – a költözés drámáját megelevenítő – színművének kísérő tanulmányában foglalkozott a kérdéssel.¹¹ A Selmecről való gyors költözködés kiváltó oka a Felvidék cseh megszállása volt, melynek folyamatával szintén több tanulmány foglalkozik.¹² Legutóbb Miklós Ákos vitte térképre a csapatmozgásokat, segítve ezzel a háttér megértését.¹³

A főiskola elköltözése a szlovák oldal számára nagy veszteséget jelentett, hiszen az újonnan megalakuló utódállam így elvesztette a terület egyetlen műszaki felsőoktatási intézményét. Jozef Vozár¹⁴ leírásából képet kaphatunk a szlovák nézőpontról, Viliam Stockmann¹⁵ már tárgyilagosabban ír az eseményekről.

A számos visszaemlékezés dacára igen sok a bizonytalanság az események részleteivel kapcsolatban, emellett különböző legendák is szövődtek a történések köré. A diák-hagyományok a selmeci múltban gyökereznek, ezért Selmecbánya az utódintézmények

⁷ Papp István: Az első magyar proletárhatalom és a Sopronba került Bányászati és Erdészeti Főiskola 1919-ben. In: *Soproni Szemle* 23. (1969) 1. sz. 26–37. p. Megjegyzendő, hogy a szám elsősorban a Tanácsköztársaság jubileumához kapcsolódó cikkeket gyűjtött egybe.

⁸ Hiller István: Sopron harca a hajdani selmecbányai főiskola idetelepítéséért 1919-ben. In: *Soproni Szemle* 23. (1969) 2. sz. 97–106.; Hiller István: Egyetemünk és Sopron városa. In: *Herpay I.* (szerk.): *Míndnyájan voltunk egyszer az Akadémián...* Sopron, 1919–1969. EFE, 1970, 25–48.

⁹ Pl. Mastalírné Zádor Márta: Az erdészeti felsőoktatás története 2000-ig. In: *Az erdészeti felsőoktatás 200 éve I. k.* Sopron, 2008, 15–102.

¹⁰ Szemerey Tamás: A M. Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia vázlatos története a Selmecbányáról való meneküléstől a soproni népszavazásig. In: *Soproni Egyetem*, 1996. szeptember, különszám, 2–19.

¹¹ ifj. Sarkady Sándor: A Bánya-, Kohó- és Erdőmérnök-hallgatók Ifjúsági Köre Sopronban (1919–1948). Sopron, 2017.; Tamási Miklós: Pillanat. A jegyzeteket, a tanulmányokat és az író életrajzát írta ifj. Sarkady Sándor. Sopron, 2018, 76.

¹² Hronský, Marián: Szlovákia elfoglalása a csehszlovák katonaság által 1918 novemberétől 1919 januárjáig. Honvéd Hagyományörző Egyesület, Budapest, 1993, 57.; Hronský, Marián: A második demarkációs vonal, valamint az 1919. június 12-ei szlovák–magyar végleges határ a cseh–szlovák javaslatok és követelések tükrében. <http://www.nogradhistoria.eu/data/files/186643960.pdf>, letöltés ideje: 2019. január 15.; Völgyesi Zoltán: „Impériumváltás” elleni tiltakozások a Felvidéken 1918 végén (II. rész), *Archivnet*, 17 (2017) 6, <http://www.archivnet.hu/imperiumvaltas-elleni-tiltakozasok-a-felvideken-1918-vegen-ii-resz>, letöltés ideje: 2019. január 20.

¹³ Miklós Ákos: A Felvidék elfoglalása 1918/1919 telén. Interaktív térkép. <http://mercator.elte.hu/~miklosakos/felvidek1918/> letöltés ideje: 2019. január 12.

¹⁴ Vozár, Jozef: Odstáhovanie vysokej banickej a lesnickej školy z Banskej Štiavnice a začiatok boja zaj ej obnovenie. (A bányászati és erdészeti főiskola elköltöztetése Selmecbányáról és a megújításáért indított harc kezdete). In: *Zbornik Slovenského Banského Múzea* 4 (1968), 101–124. (ford.: Csiba Lajos, OMK, 1972)

¹⁵ Stockmann, Viliam: *Dejiny lesnickeho školstva v Banskej Štiavnici*. Banská Bystrica, 2017.

hallgatóinak szemében idealizáltan, egyfajta „elveszett Paradicsomként” jelenik meg. A menekülés a hön szeretett ősi otthon elvesztésével fonódik össze. Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy a főiskola évtizedek óta kereste a lehetőséget az elköltözésre, elsősorban Selmecbánya elmaradottsága, a bányaipar hanyatlása miatt.¹⁶ A költözés módja, oka volt igazán megrázó, a bizonytalanság és a hirtelen talajvesztés. A világháború sokkját éppen túlélte (túlnyomó többségben frontszolgálatot teljesített) hallgatók¹⁷ arra tértek „haza”, hogy nem tudják folytatni életüket, újra veszélybe kerül mindaz, amiért harcoltak.

Az irodalmi és levéltári források¹⁸ nyomán az események fő vonalának felvázolása mellett kitérünk néhány olyan részletre, melyek mind a mai napig kérdéseket vetnek fel.

Előzmények és a költözés első szakasza

1918. október 4-én a főiskola tanári kara a két nap múlva kezdődő tanévre készült a rendes tanácsülésen.¹⁹ A nyáron megválasztott Réz Géza rektor vezetésével tervezték, hogyan segítsék a frontról visszaérkező katonahallgatókat tanulmányaik folytatásában, a hadszíntéri szolgálat miatt keletkezett tanulmányi elmaradásaik pótlásában. Emellett a békeidő reményében készültek az intézmény 150. évfordulójának megünneplésére.²⁰

Az utolsó selmecbányai tanévet pozitív hozzáállással, de fenyegető légkörben kezdték meg. A „Nagy Háború” vége nem békét, hanem bizonytalanságot hozott: felerősödtek a nemzetiségi mozgalmak, a sok népet egyesítő Monarchia a vesztes oldalra került, a szét hullás megkezdődött.²¹ A folyamatot a főiskola vezetése is érzékelte, ezért októberben karhatalom kirendelését kérték a Földművelésügyi Minisztériumtól a főiskola értékeinek megmentésére. Az országban egyre jobban elhatalmasodó belpolitikai káosz lekötötte a felettes hatóságok figyelmét is, a minisztérium a kérést nem teljesítette.²²

¹⁶ Vö. *Oroszi Sándor*: A Selmec-kérdés. Erdészettörténeti Közlemények LVI., 2003.

¹⁷ A hadszíntéren elesett katonahallgatókról bővebben ld. *ifj. Sarkady Sándor*: A Selmecbányai Főiskola hősi halott hallgatói (1914–1921). Sopron, 2014.

¹⁸ SoE KL, 1. Selmecbányai Erdészeti Tanintézet, Selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia iratai, 2. fond. Soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola Rektori Hivatalának iratai; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K. 184. Földművelésügyi Minisztérium, általános iratok; MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (a továbbiakban MNL SL), IV. 1403. Sopron Város Tanácsának iratai.

¹⁹ SoE KL 1.a. 13. kötet: M. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola tanácsának tanácsülési jegyzőkönyve (a továbbiakban: BEF Tűjvk.), 1918. október 4.

²⁰ Az 1735-ben alapított bányatisztképző iskolát (Berg-Schola) 1770-ben fejlesztették Bányászati Akadémiává.

²¹ 1918. október 16-án IV. Károly király kiadta manifesztumát az Osztrák–Magyar Monarchia föderatív állammá alakulásáról, mely felerősítette az új államok formálódásának folyamatát. Beneš két nappal korábban jelentette be az ideiglenes csehszlovák kormány megalakítását, október 28-án pedig Prágában kikiáltották a Csehszlovák Köztársaságot.

²² *Lichner* 2004, 5.

1. kép. Selmeci látkép a Bányászati és Kohászati palota lépcsőjéről, 1910 körül
(Roth Gyula felvétele) (SoE Központi Levéltár, 407. fond)

Október végén a rektorátus felszólította az ifjúság vezetőit, hogy tegyék meg az előkészületeket a városi polgárőrség megalakítására, a város vezetőségével együttműködésben. A tisztként szolgált diákok nyugodtan reagáltak. Az őszirózsás forradalom híre október 31-én jutott el Selmecbányára: a tanári kar a hírek ellenére fenn szeretne volna tartani az oktatás zavartalanságát. Másnap a katonai állomásparancsnokságot átvette a selmecbányai honvédcsoport parancsnoka, aki a rend fenntartásában a polgárőrség és a főiskolai ifjúság támogatását kérte. Az intézmény helyi szellemi elitben betöltött jelentőségét tükrözi, hogy a frissen megalakult városi magyar nemzeti tanács elnöke Réz Géza rektor lett.²³ November 2-án a hallgatóság polgárőrséget szervezett és felesküdt a Nemzeti Tanácsnak.²⁴ Másnap a főiskola vezetősége újra karhatalmi segítséget kért, eredmény nélkül, így a polgárőrségi feladatok mellett a hallgatókra hárult az intézmény védelme

²³ SoE KL 1.a. 13. kötet BEF Tüjkv. 1918. október 31., 1918. november 1.,

²⁴ Hiller 1970, 28.

2. kép. Erdészeti palota, Selmecbánya, 1910 körül (Roth Gyula felvétele)
(SoE Központi Levéltár, 407. fond)

is.²⁵ A hallgatóság és a tanszemélyzet együttműködését mutatja, hogy a polgárországban a hallgatók mellett a főiskola oktatói, dolgozói is szerepet vállaltak,²⁶ és az ifjúsági kör november 1-jei rendkívüli közgyűlésén a rektor elnökölt.

A cseh csapatok előrenyomulásáról folyamatosan érkeztek a hírek. November 10-én, a cseh csapatok határátlépésének hírére a hallgatók egy 10 tagú katonatanácsot alakítottak.²⁷ A következő hónapban a hallgatók biztosították a környék nyugalmát.²⁸ Erről 1919 januárjában így írnak a Földművelésügyi Minisztériumnak küldött előterjesztésben: „A főiskolának hallgatói majdnem kivétel nélkül hadviselt, tartalékos tisztek, kik mint egységes nemzetőrség, tanulás mellett nehéz szolgálatot tartva örködték a város és környékének rendje

²⁵ SoE KL 1.c. 24. doboz, 1593/1918.

²⁶ November 15-én jelentették be a tan- és segédszemélyzet tagjainak belépését a polgárországba. SoE KL 1.c. 1675/1918.

²⁷ Hiller 1970, 28.

²⁸ A rend fenntartása áldozatokkal is járt: a nemzetőr Baumerth Károly erdőmérnök-hallgatót meglincselték Nagysápon. Hurtay György erdőmérnök-hallgató a korponai zavargásokban szerzett sérüléseket, végül a spanyolnátha győzte le. Mindkettejükéről megemlékeztek a főiskolai tanácsüléseken, ma a hősi halottak között szerepel nevük. SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjvk., 1918. november 18., 1918. december 6.; ifj. Sarkady 2014, 93.

felett... ”²⁹ Tovább nehezítette a helyzetet, hogy október végén, áldozatokat is követelve, Selmecbányát is elérte a spanyolnátha-járvány.³⁰

Miközben a hallgatók szervezte polgárőrség vigyázta a nyugalmat, a város magyar nemzeti tanácsa jegyzőkönyvbe foglalta: Selmec- és Bélabánya magyar kell, hogy maradjon. A következő egy hónapban minden lehetőséget megragadtak a tiltakozásra: a december 10-én Jászi Oszkárnak küldött felterjesztésben a város által képviselt „óriási államvagyon” megóvására hivatkoztak, melynek része „*az ország egyetlen bányászati és erdészeti főiskolája pazar és legmodernebb berendezéseivel*”.³¹

A Rectori Hivatal november 10-én felhívást intézett a tanszékekhez a főiskolai értékes tárgyak biztonsága érdekében.³² A Pénzügyminisztérium november 14-én adott felhatalmazást a legértékesebb tárgyak és iratok megmentéséhez szükséges eljárás megtételére.³³ (3. kép) A későbbiekben a tanári kar erre a minisztériumi rendeletre hivatkozhatott, amikor a felettes hatóságok decemberben tényleges csomagolásra szólították fel a főiskolát.³⁴ Segítséget azonban egyszer sem adtak: a főiskola csak hallgatóira számíthatott. Ezért is rendkívüli az intézmény költözésének története, hiszen a hagyományos összefogás, a „selmeci szellem” jegyében maguk a hallgatók mentették meg az Alma Matert.

Az értéktárgyak csomagolását november 20-a körül kezdték meg a diákok, a hallgatói 10 fős katonatanács rendelkezésére. Popper József visszaemlékezése szerint: „... *az ifjúság elhatározta, hogy a főiskolának minden berendezését, műszereit, gyűjteményeit összecsomagolja és Budapestre szállítja. Történt ez pedig a professorok ellenkezése dacára, kik előbb rendeletet vártak, de a 10-es tanács magára vállalt minden felelősséget.*” A felszereléseket leltározva ládába csomagolták, a ládákat folyamatosan, őrség kíséretében, vonatokkal szállították Budapestre.³⁵

November 26-ától szüneteltették az előadásokat a főiskolán a spanyolnátha-járvány miatt. Az oktatást ezt követően nem tudták újra folytatni: a december 6-i főiskolai tanácsülésen Réz Géza rektor bejelentette Felső-Magyarország csehek általi megszállásának lehetőségét.³⁶ A Pénzügyminisztérium az értéktárgyak mentésére, a tanszemélyzet és az ifjúság helyben maradására és a megszállókkal való együttműködésre szólította fel a

²⁹ A főiskola ifjúságának felirata Buza Barna földművelésügyi miniszternek, 1919. január 18. MNL OL K. 184. 2251. cs. A/4. 10032/1920. ad 53929/1919.

³⁰ Vö. SoE KL 2.c. 691/1922. A spanyolnáthába Popper visszaemlékezése szerint 5 hallgató halt bele. A főiskolán november 14-től, majd november 26-tól rendelték el rendkívüli szünetet. Vö. SoE KL 1.a. 13. kötet

³¹ Vö. *Völgyesi* 2017.

³² SoE KL 1.c. 24. doboz, 1644/1918.

³³ SoE KL 1.c. 24. doboz, 1687/1918.

³⁴ SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjvk, 1918. december 6. A távirat december 5-én érkezett meg Selmecbányára. SoE KL. 1.c. 24. doboz, 1820/1918.

³⁵ Vö. KL 2.c. 691/1922. 4. p. A tanári kar mentésére szolgáljon, hogy a helyzet korántsem volt egyértelmű: a Földművelésügyi Minisztérium maradásra és a cseh-szlovák tanácsokkal való együttműködésre szólította fel őket, az államvagyon mentése mellett. Ld. SoE KL 1.c. 24. doboz, 1757/1918.

³⁶ Ekkora már Vix alezredes, az antanthatalmak budapesti katonai missziójának vezetője jegyzékben követeli a magyar kormánytól a Felvidék kiürítését és átadását Csehszlovákiának. Vö. *Vitális* 2011, 134.

3. kép. Pénzügyminisztérium 1918. november 14-én kelt leirata, amelyben jóváhagyja az előadások szüneteltetésére tett intézkedéseket, valamint felhatalmazást ad a legértékesebb tárgyak és iratok megmentésére (SOE KL 1.c. 1687/1918.)

főiskolát. Ekkor már Budapesten tárgyalások folytak a főiskola elhelyezésének lehetőségéről. A tanárok célja az volt, hogy költözés esetén az oktatást mielőbb folytatni tudják, és a katonahallgatók számára már február 1-jétől tudják biztosítani a következő kurzust.³⁷

Az ifjúságnak azonban nem állt szándékában szót fogadni a minisztériumnak: „... december első napjaiban megjött a Minisztériumból az utasítás, hogy mindent csomagoljunk össze, mi pedig várjuk be a cseheket. Ezt azonban mi nem voltunk hajlandók megtenni. Elhátároztuk, hogy amint az értékeket elszállítjuk, mi is elvonulunk”.³⁸ Aggódtak családjaikért, és legfeljebb egy hónapig tartó, átmeneti állapotnak tartották a Selmecről való, kényszerű távozást.

A költözésből végül menekülés lett. Popper József visszaemlékezése hűen örökíti meg a történeteket, azonban a dátummal kapcsolatban nagy a bizonytalanság. Popper szerint december 13-ára elkészültek a csomagolással, elindították az utolsó vasúti szállítmányt, majd hírt kaptak arról, hogy a cseh katonaság megszállta Garamberzence vasútál-

³⁷ SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjvk. 1918. december 6. Ugyanezen a napon Hodža és Bartha Albert hadügyminiszter tárgyalása eredményeként megállapodás született az észak-magyarországi etnikai határhoz igazodó ideiglenes demarkációs vonalról, Magyarország és Szlovákia között. *Völgyesi* 2017.

³⁸ SoE KL 2.c. 691/1922, 4. p.

4. kép. Az Óposta (Hell-ház) épülete előtt gyülekeztek a főiskolai hallgatók, hogy elinduljanak új otthont keresni (Magyar Mezőgazdasági Múzeum archívuma)

lomását (5. kép), hogy ezzel elvágja a főiskolások menekülési útját: „... este 1/2 12 órakor érkezett meg a polgárőrség egy fontos jelentéssel, melyet Popper József vett át. A garamberzencei állomásfőnök telefon jelentése volt ez, amely így szólt: »Most a 10 órai személyvonattal 48 cseh katona és 3 tiszt érkezett Garamberzencére. A körmöci cseh zászlóalj reggelre szintén felvonul Selmec és Zólyom irányában. A most érkezettek még csak előőrsök, de céljuk a selmeci főiskolásokat az összes vonattól elzárni, azért tanácsolom, ha jónak látják azonnal meneküljenek, de semmi szín alatt sem Garamberzencének. Hanem a körülbelül 25 km-re fekvő Hontnémeti irányában gyalog, de többet már nem mondhatok, mert a csehek figyelnek engem.«³⁹ A másnapra tervezett, vasúton való távozás helyett így éjjel 2 óra után indult a diákság gyalog és szekerekkel a hegyeken át, a kb. 25 km-re fekvő Hontnémetibe. Ott kiürítettek néhány vasúti teherkocsit, melyeket elfoglalva Vácon át, késő este érkeztek Budapestre. A hallgatók által elindított utolsó vasúti szerelvényt már nem engedték át a határon.⁴⁰ A főiskola később hivatalos úton tett lépéseket a vagonok visszaszerzésére, de azóta is ismeretlen a szállítmányok egy részének sorsa.

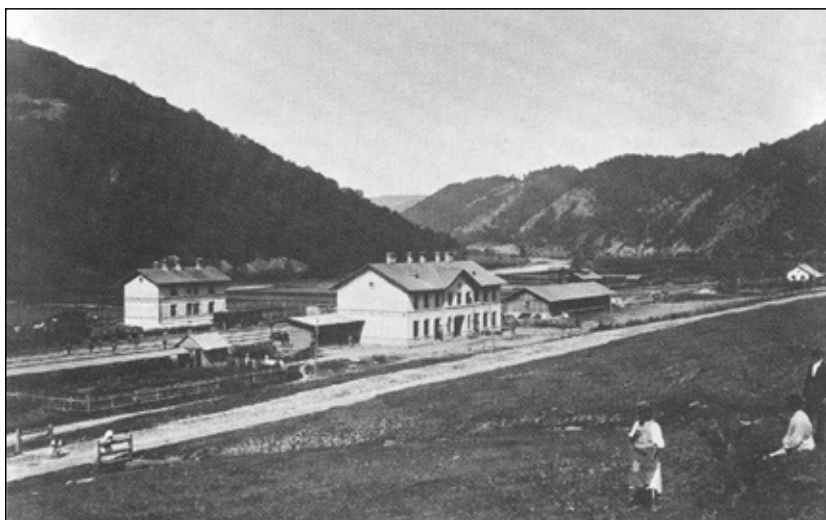
Az indulás dátumára a Popper József által rögzítetten kívül⁴¹ több változat ismert. Lichner József december 11-ére teszi a diákok távozását.⁴² Palla Zoltán egykori hallgató

³⁹ Uo.

⁴⁰ SoE KL 2.c. 691/1922; <http://www.sopron.hu/upload/varos/nepszavazas1921/Agfalva.html>, 2018. október 18.

⁴¹ Miklós Ákos az időpontokat a csapatmozgásokkal összevetve a december 13–14-i dátumot túl korainak tartja. Vö. Miklós Ákos: A selmcebányai főiskolai diákság exodusának és Selmcebánya elfoglalásának kérdése 1918/1919 telén (kézirat), 2018, 1–6. p.

⁴² Lichner 2004, 28.

5. kép A garamberzencei vasútállomás, a menekített javak átrakodásának színhelye
(Magyar Mezőgazdasági Múzeum archívuma)

viszsaemlékezése szerint december 20-án hagyták el a hallgatók Selmecet, lovas kocsikkal Garamberzencére mentek, onnan vonattal Vácra, majd haza.⁴³ Míg az előző két dátum korai, ez túl késői: Vozár szerint a költözésnek december 19-e előtt kellett megtörténnie, mert ekkorra a csehszlovák haderő már elfoglalta Zólyomot.⁴⁴ A költözés segítéséért 1921-ben, utólag jutalmat fizettek az abban részt vett hallgatóknak. A közreműködő hallgatók névsorát az Ifjúsági Kör állította össze: felterjesztésükben a költözés napja december 15., a névsor fejlécében viszont december 16. szerepel.⁴⁵ December 15-ét említi Fekete Zoltán, az erdőrendezéstani tanszék tanára is 1943-as visszaemlékezésében.⁴⁶ Ugyanakkor az eddig fellelt legkorábbi eredeti dokumentum, Réz Géza 1918. december 16-án kelt távirata szerint Garamberzencét december 14-én szállták meg: ennek alapján a menekülés legvalószínűbb dátuma december 14-15.⁴⁷

⁴³ Gál Péter József: A soproni hőskor (1919–1921). In: Soproni Egyetem, 1996. szeptember (különszám), 21–33.

⁴⁴ Vozár 1968, 109. A felszerelések elszállítása december 19-éig továbbra is folytatódott, a főiskolai tanács aznapi jegyzőkönyve alapján. SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjvk. 1918. december 19.

⁴⁵ SoE KL 2.c. 14. doboz, 904/1921. Az időpontokat először ifj. Sarkady Sándor tette közzé könyveiben: ifj. Sarkady 2017, 89. ill. Tamási 2018, 31. Az Ifjúsági Kör felterjesztésében szereplő dátum-ellentmondást megmagyarázhatja, hogy a csomagolás és az utolsó vagonok indítása az első napon, az éjjeli-hajnali menekülés pedig a másodikon történhetett.

⁴⁶ Fekete Zoltán: Emlékezés. In: Bástyánk 3. évf. (1943) 12. sz., 1.

⁴⁷ A távirat szövege: „f ho 14-én grberzence alomast cseh csapatok megszaltak 2 vagonot lefoglaltak minden pilanatban varjuk a megszalast rez geza rektor”. MNL OL L 2899 Földművelésügyi Népbiztosság (A Népgazdasági Tanács V. Földművelésügyi Főosztálya) általános iratai, 1919, 30. csomó R7-R9. alapszámú iratok. Mikrofilm-tári jelzet: X 67. 5453. tekercs. A/3. 182151/1918. Köszönet Homor Péternek a fellelt adatért.

Itt kell megemlíteni, hogy nem az összes hallgató távozott ekkor Selmezbányáról: 1919. január-februárban még mintegy 60 hallgató a városban tartózkodott, akiket a főiskola vezetése óvatos magatartásra intett, és próbált a megszállóktól megvédeni.

Selmezbánya megszállása – hogyan tovább?

1918 decemberében a cseh csapatok folyamatos előrenyomulással bevették a Felvidéket.⁴⁸ Az erősödő cseh-szlovák befolyást bizonyítja az is, hogy még a város katonai megszállása előtt, december 29-én Kövesi Antal prorektor⁴⁹ tájékoztatta a főiskolai tanácsot Selmezbánya város tanácsának véghatározatáról, melyben a főiskolai felszerelések elszállításának azonnali beszüntetését rendelik el.⁵⁰

A cseh csapatok csak 1919. január 2-án érték el Selmezbányát, a város teljes elfoglalása január 7-ére fejeződött be. Másnap keresték fel a cseh kormány képviselői⁵¹ a főiskola vezetését, hogy tárgyaljanak az átvételről. A jól felszerelt főiskola helyett azonban meglepetésükre kongó épületeket találtak. A bejárás után Réz Géza rektor a főiskolai tanácsal is tudatta, hogy a küldöttség szerint Felső-Magyarország, és így Selmezbánya 1918. augusztus 14-e óta a csehszlovák államhoz tartozik, ezért az értéktárgyak elszállítása jogtalan volt. A főiskola sorsával pedig a prágai önkormányzat foglalkozik.⁵² Másnap már a csehszlovák katonai bizottság járt a főiskolán, az átvétel ügyében. Ennek eredményeként a tanács elfogadta, hogy tiszteletben tartják a csehszlovák állam törvényeit, nem izgatnak ellene, de kijelentették, hogy a magyar államhoz tartozónak tekintik magukat.⁵³

1919 januárja és februárja a teljes bizonytalanság jegyében telt a főiskola számára. A tanári kar nagy része Selmezen próbálta megőrizni a nyugalmat, és megalkuvás nélkül megtalálni az utat az ott maradt hallgatók és a főiskolai értékek megóvására.⁵⁴ A hallgatók

⁴⁸ A Pichon-féle demarkációs vonalat december 21-én húzták meg Magyarország és Szlovákia között. A terület teljes elfoglalása január 20-ára fejeződött be. Vö. *Vozár* 1968.

⁴⁹ Réz Géza rektor ekkor Szende Pál hívására Budapesten tartózkodott. SoE KL 1.c. 24. doboz, 1875/1918.

⁵⁰ *Lichner* 2004, 6.; SoE KL 1.a. 13. kötet: BEF Tűjkv. 1918. december 29. tanácsülési jegyzőkönyv: az elszállítást beszüntetik, de leszögezik, hogy az elszállítást nem a tanári kar határozta el, hanem a felsőbb hatóságok adtak rá utasítást (154 704/PM és 183 196/FM rendelet). A tanács kijelenti, hogy a főiskola felszerelésében eső károkért inentől a városi tanácsa a felelős.

⁵¹ A január 8-án a főiskolára látogató küldöttség tagjai: a Selmezen bányamérnöként végzett Bohuslav Križko, a szlovákiai állami bánya- és kohóüzemekre a Minisztérium mellett létesített teljhatalmú Kormánybizottság vezetője; dr. ing. Karel Šiman, erdőügyi főtanácsos és a prágai Földművelésügyi Minisztériumban az erdészeti iskolák főfelügyelője; ing. Štefan Janšák, a Közmunkaügyi Minisztérium előadója. SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjkv. 1919. január 8.

⁵² Uo.

⁵³ SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjkv. 1919. január 10.

⁵⁴ 1919. január 20-ára befejeződött a demarkációs vonal csehek általi elfoglalása: az országrész kikerült Budapest fennhatósága alól. A változást Selmezbányán is megéreztek: a csehszlovák kormány képviselői először alkukkal, később egyre határozottabb utasításokkal próbálta rávenni a tanári kart az együttműködésre. A próbálkozásokat a tanári kar a magyar államhoz tartozásra való hivatkozással visszautasította, kibúvókat keresett. Februárban már egyre nehezebb volt elkerülni a konfliktust: egymást

jelentős része Budapesten csoportosult, de sokan hazatértek. A tanári kar által delegált bizottság szintén a fővárosban tartózkodott, és a felettes hatóságoknál próbált előrelépést elérni, hogy mielőbb helyet találjanak a főiskolának, folytathassák az oktatást és a vizsgáztatást.⁵⁵ Mindeközben országos szinten is feszült és zavaros volt a helyzet: január 19-én hivatalosan is a Berinkey-kormány lépett az alig két hónapot kormányzó Károlyi-kormány helyébe, hogy aztán újabb két hónap után megbuktassa a Tanácsköztársaság. A főiskola elhelyezése csak egy volt a megoldásra váró számtalan kérdés közül.

A megoldás: Sopron

Január elején a főiskolai tanács még számos elhelyezési ötletéről tudott, szóba került többek között Kecskemét, Győr, Székesfehérvár, Gödöllő, Sopron, Miskolc, Keszthely, Ungvár, Hajmáskér és Kismarton is.⁵⁶ A budapesti tárgyalások során végül két lehetőségre szűkült az elhelyezés: a gödöllői volt vadászkastély⁵⁷ és Sopron. A főiskola képviselői és a hallgatók alapvetően Gödöllő mellett foglaltak állást, Budapesthez közeli fekvése és az épületek minősége alapján. Habár a főiskolai ifjúság Földművelésügyi Minisztériumhoz címzett levele szerint⁵⁸ a főiskolát Gödöllőn is szívesen fogadták volna, Sopront igen jól képviselték: a Minisztériumban a soproni származású Laehne Hugó földművelési államtitkár foglalkozott a kérdéssel. Emellett Thurner Mihály polgármester elkötelezett híve volt az iskolaváros eszméjének, Sopron jövőjét az oktatásban látta. Megválasztása után egy hónappal feliratot küldött a Földművelésügyi Minisztériumnak, melyben – akkor még csak középfokú – erdészeti szakoktatás Sopronba helyezését kérvényezte.⁵⁹ Az ott-honát vesztett bányászati és erdészeti főiskola Sopronba költöztetése minden korábbinál jobb lehetőség volt a város oktatási spektrumának szélesítéséhez.⁶⁰

Miközben januárban a diákok hangsúlyosan a gödöllői elhelyezést, és az oktatás mielőbbi megkezdését kérték először levélben,⁶¹ majd a budai Várban tartott tüntetés-

követtek a kisebb-nagyobb összeütközések az ott maradt hallgatók és a cseh katonák között. A főiskola egy részét lefoglalták a katonaság részére. Vö. SoE KL I.a. 13. kötet, BEF Tűjvk. 1919. január 24 – március 1.

⁵⁵ Megjegyzendő, hogy ekkor még mindenki csak ideiglenes áthelyezésről beszélt.

⁵⁶ SoE KL I.a. 13. kötet, BEF Tűjvk. 1919. január 13., 1919. február 2. Megjegyzendő, hogy a korábbi években a főiskolai tanács által leginkább támogatott budapesti elhelyezés mellett jó eséllyel indult Temesvár és Kassa (vö. Oroszi, 2003, 55–58. p.), de 1919 elejére az erdélyi elhelyezés lehetősége bizonytalanává vált.

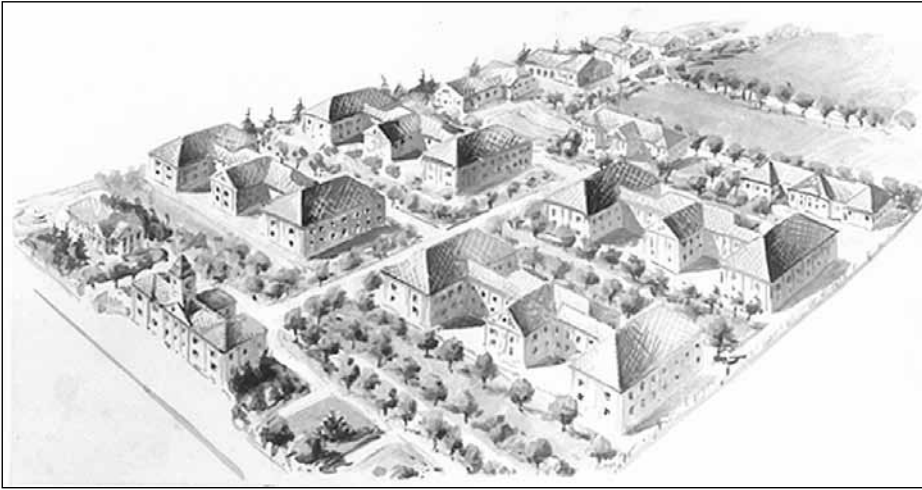
⁵⁷ A gödöllői elhelyezés lehetőségéről már 1918. december 18-án cikkeztek a sajtóban. Vö.: A gödöllői királyi rezidencia sorsa – Nem tudószanatórium, hanem erdészeti főiskola lesz. In: Köztársasági újság, 1918. december 18. 6. p.

⁵⁸ MNL OL K. 184. 2251. csomó, A/4. 10032/1920. ad. 53929/1919.

⁵⁹ 1918. szeptember 10-én kelt felirat. MNL OL K. 184. 1803. csomó, A/3. 135846/1919.

⁶⁰ A Soproni Napló szerint Thurner december óta munkálkodott a főiskola megszerzésén. Ld. Soproni Napló, 23. évf. (1919) 29. sz., 2. p.

⁶¹ Vö. MNL OL K. 184. 2000. csomó A3. 50507/1919. ill. 2251. csomó, A/4. 10032/1920. ad. 53929/1919.

6. kép. A soproni Károly laktanya távlati képe (Sterbenz Károly grafikája)
(SoE Központi Levéltár képgyűjtemény)

sel is,⁶² a soproni helyi sajtóban a főiskola Sopronba helyezéséről cikkeztek.⁶³ Thurner február 4-én tett részletes, igen megalapozott felterjesztést⁶⁴ a Pénzügyminisztériumhoz, a Földművelésügyi Minisztériumhoz és a Honvédelmi Minisztériumhoz, melynek eredményeként három nappal később a földművelésügyi miniszter megvizsgálta a soproni Károly laktanyát a hadügyminiszter kiküldöttjeivel, hogy alkalmas-e a főiskola céljaira. A bejárás a polgármester képviselte a főiskola és a város érdekeit.⁶⁵ A bejárás után, február 13-án a hadügyminiszter átiratban értesítette a földművelésügyi minisztert, hogy a Károly laktanyát (6. kép) ideiglenesen rendelkezésre bocsájtják a főiskola elhelyezésére.⁶⁶ Az intézmény érdekében Budapesten tárgyaló tanárok ekkor még egyáltalán nem tekintették elveszítettnek a gödöllői lehetőséget, habár Vitális István naplójában feljegyezte, hogy Arató Gyula földművelésügyi miniszteri tanácsos szerint a minisztertanács döntött Sopron mellett.⁶⁷

⁶² A január 26-i tüntetésen a hallgatókat Károlyi Mihály elnök és Berinkegy Dénes miniszterelnök fogadta, és ígéretet tett arra, hogy a főiskolát ideiglenesen a gödöllői hajdani vadászkastélyban helyezik el. *Viczián János: Diákélet és diákegyesületek a budapesti egyetemeken, 1914–1919.* Budapest, ELTE Levéltár, 2002, 236.; *A selmeczi erdészeti és bányászati főiskolai hallgatók tüntető felvonulása.* In: *Az Újság* 1919. január 28., 6. p.

⁶³ *Erdészeti Akadémia Sopronban.* In: *Soproni Napló* 23. évf. (1919) 22. sz. január 28. 3. p.; *Sopronba hozzák-e a selmeczbányai főiskolát?* In: *Sopronvármegye*, 1919. január 29. 3. p.

⁶⁴ MNL SL IV. 1403. Sopron Város Tanácsának iratai, 31/1919. Bányászati és Erdészeti Főiskolával kapcsolatos iratok, 2538. sz.

⁶⁵ MNL OL K. 184. 2251. csomó, A/4. 10032/1920. ad. 52123/1919.

⁶⁶ MNL OL K. 184. 2251. csomó, A/4. 10032/1920. ad. 52536/1919.

⁶⁷ *Vitális* 2001, 139.

Selmecebányán az ott maradtak egyre fenyegetőbb helyzetbe kerültek,⁶⁸ mialatt Budapesten tárgyalások sorozatát folytatták a tényleges elhelyezésről. Az intézmény elhelyezésének megoldását Kaán Károly is a szíven viselte: eleinte a tanári kar kérését, a gödöllői elhelyezést pártolta. Réz Géza rektor azonban a sok bizonytalan tényező miatt attól tartott, hogy minden lehetőséget elvesztenek, ezért az első tárgyaláson habozva válaszolt a hely kérdésére, és csak később állt ki a határozottan Gödöllő mellett.⁶⁹ Utólag feltételezhető, hogy a kérdést ekkor már eldöntötték a háttérben, emellett Thurner Mihály szoroson nyomon követte az eseményeket, és minden tőle telhetőt megtett a Sopronba helyezésért.⁷⁰ A tárgyalásoknak köszönhetően február 24-én, Selmeceben már a Sopronba költözéshez szükséges intézkedésekről tárgyalt a tanári kar, néhány nappal később Budapesten is egyeztették a részleteket a minisztériumban. A főiskola ideiglenes Sopronba helyezéséről a földművelésügyi miniszter 1919. március 1-jén (a pénzügyminiszterrel egyetértésben) kelt 52 935/I-A-3. sz. átiratában rögzítették, és egyúttal elrendelték a költözés azonnali megkezdését.⁷¹ (7. kép)

A tanárok első csoportja március 4-én érkezett meg Sopronba, Réz Géza rektor vezetésével.⁷² Thurner Mihály tudta, hogy a laktanyában nem tudnak elegendő szállást biztosítani az összes hallgatónak, a tanároknak és családjaiknak, ezért felhívást tett közzé Sopron lakosságához, melyben lakások, szobák felajánlására kérte a polgárokat.⁷³ A sajtó is támogatta a főiskolások befogadását, mai szóval úgy mondanánk: népszerűsítő írásokat jelentettek meg.⁷⁴ Március 15-ére a csehszlovák illetékes minisztérium is engedélyezte a főiskola tanszemélyzetének elvonulását,⁷⁵ a tanárok utolsó csoportja április 26-án hagyta

⁶⁸ A hallgatók és a megszálló katonaság újabb összeütközésbe került. A cseh katonai parancsnok válaszul a főiskolát bezáratta és elrendelte, hogy minden, Selmecebányán tartózkodó, nem helyi illetőségű személy 24 órán belül távozzon a városból, különben Brünnebe internálják. SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjvk. 1919. február 19.

⁶⁹ „bizony attól félttem, hogy olyan útra tartunk, melynek könnyen az lesz a vége, hogy sem Gödöllőt, sem Sopront nem kapjuk meg, s maradunk ismét két szék között a földön.” SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjvk. 1919. május 3.

⁷⁰ A február 21-i értekezlet után „a soproni polgármester telefonon hívta fel a soproni alezredest, hogy a katonaságot 8–10 nap alatt őrítse ki a Károly Kaszárnyából.” *Vitalis* 2001, 141.

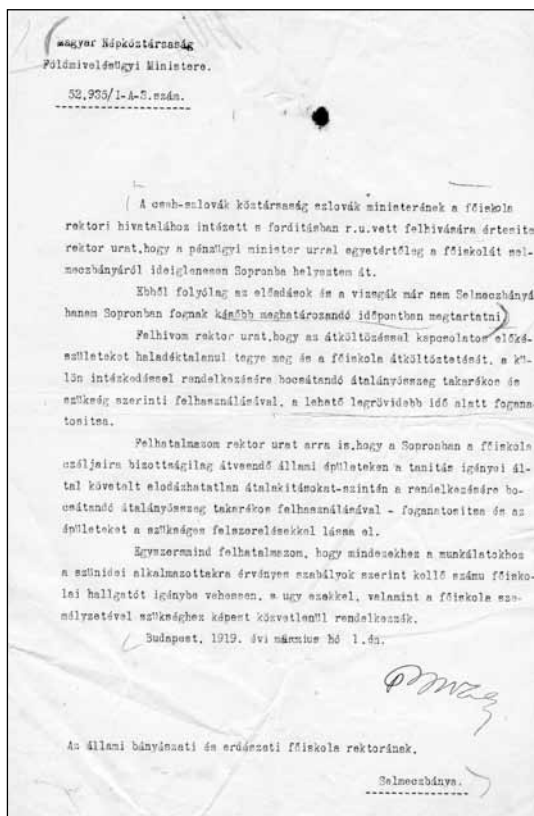
⁷¹ *Mastalírné* 2008, 51.

⁷² *Hiller* 1970, 32.

⁷³ A felhívást a Sopronvármegye 1919. március 5-i számában is közzétették. MNL SL IV. 1403. Sopron Város Tanácsának iratai, 31/919. Bányászati és Erdészeti Főiskolával kapcsolatos iratok, 5231/919.

⁷⁴ A selmecebányai főiskola már megkezdte a Sopronba költözést. In: Sopronvármegye, 1919. március 5.; Jönnek a selmeci főiskolások. In: Soproni Napló, 1919. március 8.; Egy kis ízelítő a selmeci diákéletből. In: Sopronvármegye, 1919. március 8.

⁷⁵ A távozás nem ment könnyen. Lehoczky kormánybiztos először a tanárok fizetésének folyósítását szüntette be, majd a főiskolai felszerelések elszállítását tiltotta meg. Az útlevelek kiadásának intézésében Križko kormánybiztos segített: ezek birtokában a tanárok áprilisban kezdhették meg személyes tárgyaik elszállítását. *Lichner* 2004, 15.; *Vozár* 1968, 114.

7. kép. Buza Barna földművelésügyi miniszter rendelete a főiskola áthelyezéséről (1919. március 1.)
(SOE KL 2.c 146s/1919.)

el Selmecebányát.⁷⁶ Az oktatást alig két nap múlva, 1919. április 28-án kezdték meg a Károly laktanyában, összesen 326 beiratkozott hallgatóval.⁷⁷

A Bányászati és Erdészeti Főiskola történetében új fejezet nyílt Sopronban: a kezdeti nehézségek ellenére hamar valódi otthonra lelt itt az intézmény. Az oktatási célokra csak sürgősségmegoldásként elfogadható Károly-laktanyából 1922-ben költözhettek át a volt Honvéd Főreáliskola épületcsoportjába,⁷⁸ amely ma is a Soproni Egyetem központja. A költözés történetének kutatása még nem zárult le: számos kérdés áll nyitva, többek között a költözés napja, a lefoglalt vagonok sorsa, melyek tisztázásában további levéltári források felkutatása és feltárása nyújthat segítséget.

⁷⁶ Hiller 1970, 32.

⁷⁷ SoE KL 2.c. 1. doboz, 353/1919.

⁷⁸ Részletesebben ld. többek között Hiller 1969, 37.; Mastalírné 2008, 51–52.